

УДК 316.6

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ-СПОРТСМЕНІВ

Чуйко О.М., к. психол. н.,
доцент кафедри соціальної психології

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті проаналізовано домінуючий рівень мотивації досягнення успіху в студентів-спортсменів, їх мотивацію на успіх та уникнення невдач. Гендерні особливості вивчалися не тільки за показниками статі, але й за ознаками маскулінності, фемінності та андрогінності. Встановлено, що найвищі показники рівня сформованості мотивації досягнення успіху характерні опитуваним спортсменам з андрогінним типом особистості, низький рівень мотивації досягнення успіху притаманний спортсменам із фемінним типом особистості.

Ключові слова: мотивація досягнення успіху, мотивація уникнення невдач, гендерна ідентичність, маскулінність, фемінність, андрогінність.

В статье проанализирован доминирующий уровень мотивации достижения успеха у спортсменов, их мотивация на успех и избегание неудач. Гендерные особенности изучались не только по показателям пола, но и по признакам маскулинности, феминности и андрогинности. Обнаружено, что высокие показатели уровня сформированности мотивации достижения успеха характерны для спортсменов с андрогинным типом личности, низкий уровень мотивации достижения успеха присущ спортсменам с феминным типом личности.

Ключевые слова: мотивация достижения успеха, мотивация избегания неудач, гендерная идентичность, маскулинность, феминность, андрогинность.

Chuiko O.M. GENDER PECULIARITIES OF MOTIVATION TO SUCCEED AMONG ATHLETES

The paper explores the dominating level of motivation to succeed among athletes, their achievement and failure avoidance motivation. We have analyzed gender peculiarities using not only gender indicators but also characteristics of masculinity, femininity and androgyny. Our analysis reveals that interviewed athletes of androgynous personality type are characterized by the highest level of motivation to succeed, while low level of motivation is characteristic of athletes of feminine personality type.

Key words: achievement motivation, failure avoidance motivation, gender identity, masculinity, femininity, androgyny.

Постановка проблеми. У сучасних умовах актуалізується проблема професійної підготовки фахівців будь-якої галузі, зокрема і в спорті. Діяльність, яка передбачає постійну конкуренцію, змагальницький характер, постійну орієнтацію на результат, на перемогу, потребує високої психологічної готовності, стресостійкості, високого рівня мотивації, зокрема мотивації на досягнення успіху в спортсмена. Мотивація досягнення успіху є важливим чинником досягнення високих спортивних результатів. Тому, попри те, що мотивація спортивної діяльності вивчається психологами, вона не втрачає своєї актуальності, особливо на етапі професійної підготовки спортсменів. Психологи досліджують різні чинники формування високого рівня мотивації досягнення успіху, розробляють шляхи формування мотивації успіху. Варто звернути увагу на гендерну ідентичність як чинник мотивації спортивної діяльності. Адже у сфері спорту знаходять професійну самореалізацію як чоловіки, так і жінки. Разом із тим спорт виступає тим середо-

вищем, в якому для досягнення мети і отримання результатів необхідно виявляти наполегливість, впевненість у собі, деяку агресивність, високий рівень фізичної підготовки, що часто розглядають як ознаки маскулінності. При цьому чутливість, ніжність, турботливість, поступливість виступають фемінними характеристиками, які в спорті не сприяють самореалізації, не отримують визнання. Можна припустити, що маскулінні спортсмени найбільш орієнтовані на успіх. Тому варто звернути увагу на особливості мотивації досягнень спортсменів із різними характеристиками гендерної ідентичності (через призму маскулінності, фемінності, андрогінності).

Аналіз останніх публікацій. У сучасній психології проблемами мотивації досягнення успіху займалися Д. Аткинсон, Р. Бірні, Л. Бороздіна, В. Ботов, В. Гербачевський, Д. Мак-Клелланд, Є. Ільїн, А. Реан, Т. Елерс та інші. До вивчення питань мотивації спортивної діяльності звертались Р. Пілоян, М. Кузьмін, І. Лепьохіна, С. Ільїнський, Б. Шаповалов та інші.

Згідно з результатами дослідження Б. Шаповалова з'ясовано, що в спортивно обдарованій молоді з низьким рівнем сформованості мотивації досягнення, як правило, свій успіх у змаганнях приписують обставинам, і в їх описах переважає негативне емоційне забарвлення. У досліджуваних із високим рівнем сформованості мотивації досягнення виявлено особистісні прагнення до успіху, високі цілі, вміння долати перешкоди, потребу в досягненнях, позитивне очікування успіху, позитивний емоційний стан, тобто про наявність у спортивно обдарованих осіб головних складових частин мотивації досягнення успіху [9].

Спортсмени, в яких домінує мотив досягнення успіху, характеризуються низькою тривожністю, наполегливістю в досягненні поставлених цілей, впевненістю в правильності своїх дій, незалежністю, прагненням до суперництва, постановкою перед собою важких завдань і умінням докладати великі зусилля для їх вирішення.

Спортсмени, в яких переважає мотив уникнення невдач, тривожні і невпевнені в собі, схильні стримувати свою активність у досягненні мети, їх поведінка носить переважно оборонний характер, вони частіше захищаються і діють на контратаках [3, с. 101].

До проблемам вивчення ґендерних особливостей особистості звертались С. Бем, Т. Бендас, Т. Говорун, Л. Заграй, О. Кікінежді, І. Клецина, І. Малкіна-Пих, М. Ткалич, Т. Титаренко та інші. Поняття ґендеру розглядається як соціально-психологічна характеристика особистості, сформована в процесі соціалізації, що визначає людину як чоловіка чи жінку і обумовлена культурою, традиціями, соціальними очікуваннями та нормами. Ґендер характеризує не просто жінок або чоловіків за статтю, а відносини між ними і спосіб соціального конструювання цих відносин, тобто відображає, як суспільство «вибудовує» ці відносини і взаємодію статей в соціумі. Тобто видимі відмінності особистісних характеристик чоловіків і жінок не пов'язані безпосередньо з біологічними детермінантами, але визначаються специфікою соціальної взаємодії, в яке включені чоловіки і жінки, що володіють суб'єктивним знанням про свої сексуальні ознаки. Основними психологічними ознаками «чоловічої» і «жіночої» поведінки майже завжди виявляються соціальні якості: груповий статус і пов'язані з ним відносини влади (домінування/підпорядкування), особливості поведінки і взаємодії, виконувані соціальні ролі, рівень соціальної активності (професійна діяльність / домашня робота), уявлення про успіх

для чоловіків та жінок і т. д. Сучасні психологи ґендерну ідентичність як аспект самосвідомості особистості, що описує переживання людиною себе як представника певної статі [1; 4; 7]. Ознаками ґендерної ідентичності є маскуліність, фемінність та андрогінність. Ґендерні особливості спортивної діяльності вивчаються в основному крізь призму дослідження мотивації до різних видів спорту чоловіків і жінок, специфіку розвитку спортивної кар'єри чоловіків і жінок, особливості реалізації в спорті жінок (С. Родоманова, І. Щербаков, Н. Стамбулов, І. Орлов та ін.). Проте недостатньо вивченими є питання ґендерної ідентичності спортсменів, аналізу мотивації досягнення успіху крізь призму ознаки маскуліності, фемінності, андрогінності.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати ґендерні особливості мотивації досягнення успіху в студентів-спортсменів (на основі характеристик маскуліності, фемінності, андрогінності).

Виклад основного матеріалу дослідження. Під мотивацією досягнення розуміють сукупність цілей, потреб і мотивів, які стимулюють людину прагнути до досягнення поставленої мети у всіх сферах життєдіяльності і бути активною в її реалізації. Мотивація досягнень – це орієнтація людини на прагнення до успішного виконання завдання, наполегливість перед невдачами та відчуження гордості за виконане завдання. У спортивному світі мотивацію досягнень називають змагальністю. В умовах занять спортом і фізичною культурою мотивація досягнень сфокусована на змаганнях із самим собою, тоді як змагальність впливає на поведінку в ситуаціях соціальної оцінки.

Дослідження мотивації досягнення успіху передбачає вивчення її рівня сформованості, вивчення орієнтації на успіх та мотивацію уникнення невдач.

Ґендерні особливості мотивації досягнення успіху спортсменів, як уже відмічалося, вивчалися нами на основі дослідження ґендерної ідентичності, а саме таких її психологічних характеристик, як маскуліність, фемінність, андрогінність. Маскуліність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими, відображають чоловічі форми поведінки, способи самореалізації. Маскуліність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність до ризику, здатність до досягнень. Фемінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки

поведінки, цінностей, установок. Феміністичність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії. Маскуліність не обов'язково притаманна чоловікам так само, як феміністичність не є виключно жіночою характеристикою. Поєднання високого розвитку феміністичності та маскуліності в одній людині (незалежно від її статі) отримало назву андрогінності. Андрогінність в людини, незалежно від її статі, передбачає багатий арсенал і гнучкість її рольової поведінки, високі соціально-адаптивні здібності й інші важливі якості.

У проведеному нами дослідженні прийняли участь 36 студентів – спортсменів, серед них 18 чоловіків та 18 жінок. Середній вік досліджуваних становив 20 років.

Дослідження мотивації досягнення успіху в спортсменів проводилося за допомогою методики для визначення рівня мотивації досягнення успіху Елерса [8, с. 626], методики мотивації успіху та уникнення невдач Реана [8, с. 74] та методики «Маскуліність-Феміністичність» Сандри Бем [4, с. 277].

Згідно з результатами дослідження виявлено, що серед опитуваних домінує помірно високий рівень мотивації досягнення успіху (38,9%). Середній рівень мотивації досягнення успіху характерний для 25,1% опитуваних, дуже високий рівень – для 16,6%, низький рівень – для 19,4%. Як бачимо, без суттєвих відмінностей, проте найменше представлений серед студентів-спортсменів дуже високий рівень досягнення успіху. Аналіз результатів дослідження чоловіків та жінок показав деякі відмінності в мотивації досягнення успіху. Так, для чоловіків більш характерний дуже високий (27,8%) та помірно високий рівень мотивації (44,4%), що говорить про те, що вони мають сукупність якостей, які допомагають їм перемагати. Вони вміють бути зосередженими на перемозі, готові ризикувати. Для високого рівня мотивації досягнення успіху характерне глибоке усвідомлення залежності свого професійного успіху від самопізнання, самоконтролю й самовдосконалення. Тут яскраво виявлені потреби, пов'язані з особистісним зростанням: підвищувати рівень майстерності й компетентності, забезпечувати собі матеріальний комфорт, розвивати свої сили й здібності. Для них властиві наявність сили волі, самовладання, самоконтролю й відповідальності за свої дії, що неодмінно підвищує їхню успішність. Для опитаних жінок-спортсменок більш характерний середній (33,3%) та помірно високий (33,3%) рівні мотивації до успіху. Особистості цього типу зазвичай активні, ініці-

тивні. Вони свідомо прагнуть опанувати знання й навички, уміють працювати організовано й докладають зусиль для досягнення бажаного результату. У 27,8% опитаних жінок низький рівень мотивації досягнення успіху. Значущі якості виявляються слабо й не завжди їх можна виявити. Мотивація, як правило, пов'язана із зовнішньою стороною та орієнтована на формальний успіх, досягнення оцінного результату. Виявлено незначний показник опитуваних жінок із дуже високим рівнем мотивації досягнення успіху (5,5%) Тобто серед чоловіків більше представників із високими показниками мотивації досягнення успіху, ніж серед жінок, вони сподіваються на успіх і мають потребу перемагати і досягати вершин.

За результатами дослідження мотивації успіху та уникнення невдач (опитувальник А. Реана) виявлено, що серед опитуваних спортсменів все ж таки домінує мотивація на успіх (52,8%). Мотивація на уникнення невдач характерна 16,6%. Варто відмітити, що третини опитуваних (30,6%) притаманний полюс невизначеності. Це особи, мотивація яких коливається між орієнтацією на успіх та уникненням невдач.

Варто відмітити, для більшості чоловіків характерна мотивація на успіх – 61,1% опитуваних (що підтверджено результатами попередньої методики). Вони впевнені в собі, у своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні. Їм притаманна наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість. Лише 11,1% чоловіків орієнтовані

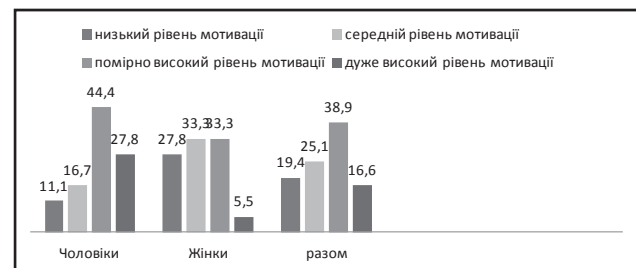

Рис. 1. Аналіз рівнів мотивації досягнення успіху у студентів-спортсменів

Рис.2. Гендерні особливості опитуваних (маскулістичний, феміністичний, андрогінний типи особистості)

на невдачу. Орієнтовані на успіх 44,4% жінок. Вони готові перемагати і не бояться вигравати. Вони вміють впоратися з надмірною тривожністю. 22,2% жінок орієнтовані на невдачу. У них виражена потреба не програти, не бути останніми. В основі цієї мотивації лежить ідея уникнення і ідея негативних очікувань. Починаючи справу, людина вже заздалегідь боїться можливої невдачі, думає про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі, а не про способи досягнення успіху. Люди, мотивовані на невдачу, звичайно відрізняються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю у своїх силах. Намагаються уникати відповідальних завдань. Принаймні, ситуативна тривожність у них в цих випадках стає надзвичайно високою. Серед опитаних спортсменів 27,8% чоловіків та 33,3% жінок характеризуються невизначеністю мотивації на успіх та уникнення невдач.

Під час проведення дослідження нами вивчались гендерні особливості мотивації досягнення успіху не тільки за ознакою статі, але й за характеристиками психологічної статі, зокрема, андрогінністю, маскулінністю і фемінністю особистості.

Згідно з результатами дослідження серед чоловіків домінує маскулінний тип – 61,1%, що свідчить про те, що в них переважають такі якості, як наполегливість, домінантність, агресивність, дух змагань, присутня власна позиція, чітке бачення мети. Саме ці якості можуть сприяти формуванню мотивації до перемоги. Для чоловіків світ спорту, який має чіткі правила, стає середовищем, що допомагає створити свою чоловічу ідентичність у вимірах маскулінності. 39,9% опитаних чоловіків-спортсменів характеризуються андрогінністю.

Феномен маскулінності має виражений прояв у 33,4% жінок, що може свідчити про те, що сучасний спорт та перемога вимагає твердості характеру, духу суперництва, прагнення домінувати. Серед опитаних жінок домінує андрогінний тип особистості (50%).

Високий показник андрогінності, вказує на те, що у даних спортсменів добре розвинена стресостійкість, вони врівноважені та схильні до лідерства. У цих спортсменів поєднані фемінні та маскулінні якості досить гармонійно, і вони взаємодоповнюють один одного за рахунок інтеграції жіночого емоційно-експресивного стилю з чоловічим інструментальним стилем діяльності. Завдяки цьому підвищуються адаптивні можливості організму, які мають велике значення для спортсменів у період змагань. Андрогінний тип особистості дає можливість менш жорстко дотримуватися статево-рольових норм, вільніше переходити від традиційно жіночих видів спорту до чоловічих.

Фемінність чітко простежується лише в 16,7% жінок, не виявлено чоловіків із фемінним типом особистості. Це свідчить про те, що в спорті такі якості, як поступливість, м'якість, співчуття, емпатія, не є досить поширеним явищем. Можна припустити, що такі якості часто заважають спортсменам перемагати.

На основі отриманих результатів розглянемо співвідношення характеристик психологічної статі та рівня мотивації досягнення успіху серед спортсменів.

Згідно з даними таблиці 1 серед опитуваних спортсменів домінують (практично однаковою мірою) андрогінний та маскулінний типи особистостей. Фемінний тип властивий небагатьом опитуваним, виявляється тільки серед жінок.

Виявлено, що серед андрогенного типу спортсменів переважає помірно високий рівень мотивації досягнення успіху – 70%, у 24 % – дуже високий і тільки для 6% даного типу характерний середній рівень мотивації досягнення успіху. Низького рівня мотивації досягнення успіху серед андрогінних спортсменів не виявлено.

Опитуваним із фемінним типом особистості, який представлений тільки в жінок і не виявлений у чоловіків, характерний низький рівень мотивації досягнення успіху.

Таблица 1

Співвідношення рівня мотивації досягнення успіху та гендерних особливостей спортсменів

Рівні МДУ Гендерні особливості	Низький, %	Середній, %	Помірно високий, %	Дуже високий, %
Андрогінність, (47,2%)		6%	70%	24%
Фемінність (8,3%)	100%			
Маскулінність, (44,4%)	19%	37%	6%	37%

Серед опитуваних із маскуліним типом особистості виявлено 37% осіб із дуже високим рівнем мотивації досягнення успіху, та така ж кількість (37% осіб) – із середнім рівнем мотивації досягнення успіху. Помірно високий рівень мотивації досягнення успіху представлено в 6% опитуваних, та низький рівень – 19%. Тобто серед опитуваних із маскуліними характеристиками однаковою мірою представлені як дуже високий, так і середній рівні мотивації досягнення успіху, дещо менший показник має низький рівень мотивації досягнення успіху. Тобто в опитуваних із домінуванням маскуліних ознак не виявлено чіткої тенденції щодо домінування певного рівня мотивації досягнення успіху.

Найбільш ефективним можна вважати андрогінний тип особистості, оскільки серед опитуваних саме цієї групи бачимо високі показники мотивації досягнення успіху.

Загалом, можемо сказати, що набір якостей, які притаманні андрогенному типу, сприяють формуванню мотивації успіху найкраще. В осіб даної групи високе прагнення перемагати і здобувати рекордні результати, вони відчувають задоволення і гордість від самовдосконалення, ніколи не думають про поразки, їм цікавий сам процес змагання та боротьби.

Висновки. Встановлено, що серед опитуваних спортсменів певною мірою переважають помірно високий та середній рівні мотивації досягнення успіху; виявлено домінування мотивації успіху, мотивація на уникнення невдач не має високих показників; третина опитуваних коливається між мотивацією на успіх та уникнення невдач. Серед опитаних чоловіків-спортсменів домінує помірно високий та високий рівні досягнення успіху, мотивація на успіх. Серед опитаних жінок-спортсменів майже однаково представлені помірно високий, середній та низький рівні мотивації досягнення успіху, переважають мотивація успіху та мотивація коливання між успіхом і уникненням невдач. Досліджено співвідношення ознак психологічної статі (маскулі-

ність, фемінність, андрогінність) та мотивації досягнення успіху серед спортсменів. Проаналізовано, що найвищі показники рівня сформованості мотивації досягнення успіху характерні опитуваним спортсменам із андрогінним типом особистості, низький рівень мотивації досягнення успіху притаманний спортсменам із фемінним типом особистості, який виявлено серед опитуваних жінок.

Перспективами подальшого дослідження є аналіз психологічних чинників, які впливають на мотивацію досягнення успіху спортсменів, розробка основних напрямів формування мотивації досягнення успіху спортсменів з урахуванням їх ґендерної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бендас Т.В. Гендерная психология : учеб. пособие / Т.В. Бендас. – СПб. : Питер, 2005. – 431 с.
2. Лепьохіна І.О. Формування спортивної мотивації / І.О. Лепьохіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 22(75). – С. 220–277.
3. Мартенс Р. Социальная психология и спорт / Р. Мартенс. – М., 2006. – 176 с.
4. Практикум по гендерной психологии / под ред. И.С. Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 480 с.
5. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д.Я. Райгородский (редактор-составитель). – Самара : Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
6. Родоманова С.С. Исследование гендерных отношений в спорте (на примере спорта высших достижений) / С.С. Родоманова // Ученые записки университета имени П.Ф. Лесгафта. – СПб., 2007. – Вып. 9(31). – С. 81–84.
7. Ткалич М.Г. Гендерна психологія : навч. посіб. / М.Г. Ткалич. – К. : Академвидав, 2011. – 248 с.
8. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М. : Изд-во института психотерапии, 2002. – 340 с.
9. Шаповалов Б.Б. Формування мотивації досягнення успіху у спортивно обдарованій молоді : дис... канд. псих. наук : 19.00.07 / Шаповалов Б.Б. – Академія управління МВС. – К., 2007. – 196 с.